

"עצמותה של הסתירה, היא רק מחלה הבאה על ההגיון"

דבר תורה פרשת בא, ד"ר חזות גבריאל

מכילתא דרבי ישמעאל בא - מסכתא דפסחא, פרשה ד

ר' עקיבא אומר - כתוב אחד אומר: "וזבחת פסח ליי' אלהיך צאן ובקר" וכתוב אחד אומר: "מן הכבשים ומן העזי תקחו". כיצד יתקיימו שני מקראות הללו? אמרת, זו מדה בתורה - שני כתובים זה כנגד זה וסותרין זה על ידי זה מתקיימין במקומן עד שיבא כתוב שלישי ויכריע ביניהן. תלמוד לומר: "משכו וקחו לכם צאן למשפחותיכם ושחטו הפסח". צאן לפסח ולא בקר לפסח.

רבי עקיבא אינו מיישב את שני הכתובים כלל. הלשון 'זו מידה בתורה' מורה כי רבי עקיבא מנסה לחדש יסוד מדרשי בהתבסס על הטקסט המקראי, שממנו עולה 'סתירה חזיתית' בין שני הפסוקים. ללא פסוק שלישי כל אחד משני הפסוקים המוכחשים **מתקיים במקומו**. בנדון דידן, אליבא דרבי עקיבא, דוחק להציע הצעה הרמוניסטית שעל פיה מפצלים את הפסוק בין חגיגה לפסח, ('בקר' - קרבן חגיגה, 'צאן' - קרבן פסח) כפי שמציעים דרשנים תנאיים אחרים באותו מדרש עצמו.

דיון זה קשור למידה הסוגרת את רשימת י"ג המידות של רבי ישמעאל בתחילת הספרא:

שני כתובים המכחישים זה את זה עד שיבא השלישי ויכריע ביניהם, כיצד? כתוב אחד אומר: "וירד ה' על הר סיני אל ראש ההר" וכתוב אחר אומר: "מן השמים השמיעך את קולו ליסרך". הכריע השלישי: "כי מן השמים דברתי עמכם". מלמד שהרכין הקדוש ברוך הוא שמי שמים העליונים על הר סיני ודבר עמהם...

הראב"ד בפירושו לברייתא, מסביר כי מידה זו מלמדת את המוסמכים לכך ליישב את המקראות הסותרים באופנים שיראו להם גם ללא כתוב שלישי שיכריע ביניהם. זוהי מסקנה סבירה ומתבקשת מתפיסת המידה הזו בבית מדרשו של רבי ישמעאל; "דברה תורה כלשון בני אדם" (סנהדרין ז, ע"ב ומקבילות). הכתוב השלישי אליבא דרבי עקיבא רק מכריע בשאלה הפרקטית כיצד לנהוג אולם שני הפסוקים נותרים כ'שני כתובים המכחישים זה את זה'. רבי ישמעאל עושה פשרה בין המוכחשים. מידתו היא **פרשנית**, כיצד לפרש את הסתירה. מצאנו אכן לשון 'הכרע' גם במובן **פשרה פרשנית** בספרות חז"ל. מידתו של רבי עקיבא היא **הלכתית**, כיצד לנהוג לאור 'הסתירה'.

היוצא מכך, הפסוק המוכחש נותר ללא פירוש הלכתי. אפשר אמנם לפרש כי פסוק זה נדרש כדעת רבי בסוף המדרש הנ"ל, שמוותר הפסח הולך לשלמים (בקר) או כבספרי (פרשת ראה פי קכ"ט) שגם הפסח והחגיגה (בקר) יבואו מן החולין. ברם, פרושים אלו לא נאמרו בשמו של רבי עקיבא.

השל"ה (כללי התלמוד, כלל המידות, צב) מתייחס לעניין זה ומאיר את עינינו:

... וגם הסברא לא תודה בזה, כי מי הוא שיבא אחרי המלך, מלך מלכי המלכים, ויכניס ראשו להכריע בין שני כתובים המכחישין זה את זה הכחשה גמורה וסתירה גמורה....

המשפט 'זו מידה בתורה' יכול לקבל משמעות חדשה ומעניינת. התורה עצמה יוצרת את 'הסתירה' המכוונת ופותרת אותה בעצמה על ידי פסוק שלישי (= "עד שיבא"). באף מידת דרש איננו יכולים לומר כך (למעט הק"ו). התורה אינה יוצרת 'גזרות שוות' לדוגמה. על מצע הכתובים יוצרים **התנאים** ולא התורה את הגזרה - שוה.

כמה נאים הם דברי הרב קוק זצ"ל המבאר את מהותה של מידה זו בעולת ראי"ה (ח"א עמ' קפ"ד)

....הסתירה בין שני כתובים נובעת מהשגתנו המצומצמת, שאיננה יכולה לסבול שני דברים סותרים. האור האלקי העליון כולל בתוכו גם את הדברים הסותרים, ועל כן אין במבט האלקי צורך בהכרעה. כשיש שני כתובים המכחישים זה את זה, אין אנחנו יכולים ליישב את הסתירה על פי השגתנו. רק כתוב שלישי יכול לבוא ולהכריע בין הכתובים הסותרים, שכן הוא בא מאותו מקור עליון ממנו באים הכתובים, ובו אין הסתירה מהווה מעצור והפרעה.